

ARQUEOLOGIA

**LA VIL·LA ROMANA
DE LA FONT DEL VILAR
(AVINYONET DE PUIGVENTÓS,
L'ALT EMPORDÀ)**

per JOSEP CASAS i GENOVER
PERE CASTANYER i MASOLIVER
JOAQUIM TREMOLEDA i TRILLA
JOSEP M. NOLLA i BRUFAU

INTRODUCCIÓ

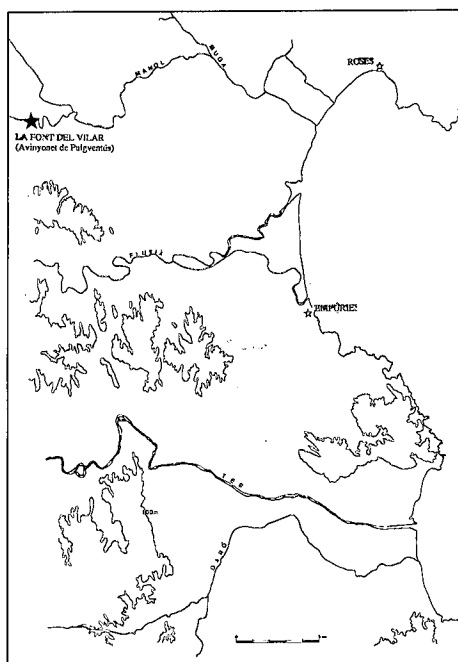
Temps era temps, hi havia a la plana alt-empordanesa, no massa lluny del Manol, un pròsper poble conegut amb el nom d'Avinyó (fig. 1). Aquell nucli, amb un origen ben reculat, fou destruït per un cataclisme natural –hom diu que el causant de la seva desaparició fou un terratrèmol–, que el va arrancar fins els fonaments. Esporuguits, els seus habitants van abandonar un lloc tan insegur i bastiren un nou poble ben a la vora, en un lloc elevat i batut per la tramuntana. I com que el nou vilatge era més petit i molt esventat, va rebre el nom d'Avinyonet de Puigventós. De l'antiga vil·la només en van quedar quatre parets enterrades i el record de la seva existència fossilitzat en els topònims d'El Vilar i la Font del Vilar.

Aquesta és la història que alguns habitants del poble expliquen a qui la vulgui escoltar. Però aquesta llegenda, tan imaginativa com es vulgui, tan poc creïble per alguns, amaga un fons de realitat. És ben cert que ningú havia vist mai les restes del suposat Avinyó. També és cert que les cròniques contenen que el 1346 una forta vinguda del Manol va malmetre la primitiva església parroquial situada a prop de la font de la Torre, fet que motivà la construcció d'un nou temple dins el nucli emmurallat, a ran del castell (Marquès, La Parròquia d'Avinyonet). No obstant, ara sabem que sota els camps d'El Vilar es conserven les restes d'una antiga vil·la rural d'època romana. La troballa continuada de restes de murs amb les que s'entrebancaven les arades dels pagesos que durant centúries van conrear el camp van ajudar a donar forma i una explicació que deuria semblar coherent a tantes pedres, calç i rajols arrencats del subsòl.

Un vegada despullada del seu ornament fantasiós, una vella història com aquesta, associada a un topònim significatiu, mostra, una vegada més, l'existència d'un jaciment romà, tal com passa en altres indrets de les nostres contrades. Si bé és cert que en aquest cas no fou precisament aquesta la circumstància que va permetre la descoberta del jaciment, és un clar exemple de la perduració en la memòria col·lectiva del record, o millor dit, de l'evidència de la conservació de velles restes en un indret.

La vil·la fou descoberta de manera casual –com tantes altres–, amb motiu dels treballs d'urbanització dels carrers del sector de la Torre o Font del Vilar, l'any 1983. Les rases per instal·lació de serveis i pavimentació de carrers van posar al descobert una bona quantitat de fragments de ceràmica i *tegulae* en un sector de la urbanització. Ben aviat, membres del que aleshores s'anomenava Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona hi van fer una intervenció d'urgència que va donar com a resultat l'excavació d'un dipòsit d'obra revestit interiorment d'*opus signinum* (àmbit I de la nostra planta general), i poca cosa més. Els resultats d'aquesta modesta campanya foren publicats als Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos l'any següent (Anònim, 1983).

Més a més, la Corporació Municipal, en un lloable esforç per preservar el jaciment, va variar lleugerament la qualificació d'algunes parcel·les amb la finalitat que la major part de la vil·la quedés situada dintre de terrenys

1. Mapa de les comarques gironines amb la situació del jaciment i les ciutats d'Empúries i Roses

públics, amb la qual cosa es va garantir la seva conservació per a futures excavacions. Degut, però, a diverses circumstàncies, al fet que una part del jaciment (el magatzem de *dolia*) quedava encara dins una finca particular edificable, i a l'interès del mateix Ajuntament, i considerant que aquesta vil·la podria proporcionar una informació molt valuosa per al coneixement del model d'ocupació rural d'època romana al nord-oest de l'Alt Empordà, s'endegaren dues campanyes d'excavació amb el suport de la Corporació, que portàrem a terme a finals de 1991 i a començament del 1993, les quals permeteren posar al descobert gairebé la totalitat de la vil·la.¹

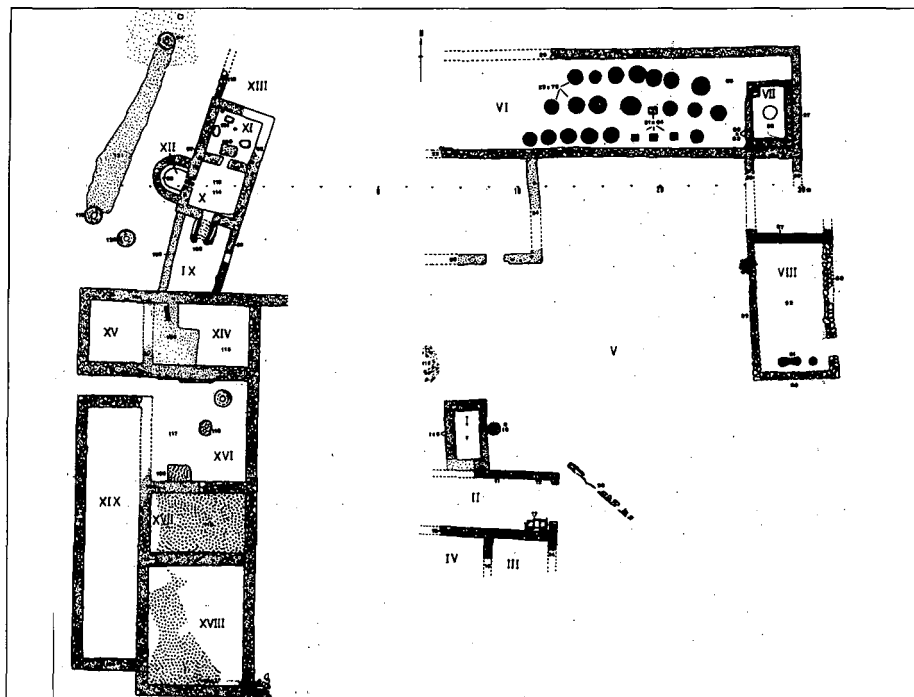
Malgrat la seva existència, aquestes restes no havien estat documentades en els reculls més exhaustius del territori, només a la

confluència entre el Rissec i el Manol s'havien recollit fragments de teules i àmfora, però eren difícilment atribuïbles a un jaciment concret (Badia, 1978, p. 25; Nolla & Casas, 1984, p. 71).

DESCRIPCIÓ ESTRUCTURAL I ESTRATIGRÀFICA

Els resultats positius de les 12 cales de prospecció realitzades l'any 1983 concentrades sobretot a tres parcel·les de la urbanització eren prou significatius com per emprendre una actuació decidida que, mitjançant una excavació en extensió d'aquesta àrea, permetés posar al descobert les estructures i entendre l'organització de l'edifici que formava la vil·la. Per altra banda, teníem el punt inicial per començar i que ens va permetre seguir la pista d'aquest edifici: les restes d'un dipòsit pavimentat amb *opus*

1. Volem agrair de manera especial el suport rebut per part del Sr. Trayter, regidor de cultura de l'Ajuntament, així com l'interès demostrat per la mateixa alcaldessa d'Avinyonet de Puigventós. També volem mostrar el nostre reconeixement al Sr. Gutiérrez, l'únic propietari privat afectat per les tasques d'excavació, per la seva comprensió i facilitats ofertes en tot moment. Tanmateix, fem extensiu el nostre agraïment a tots els que han participat en el treball de camp, així com els veïns de la urbanització La Torre-Mas Pau per la seva col·laboració i curiositat pels treballs.

2. Planta general de la vil·la amb les estructures aparegudes als dos sectors.

signinum trobades en la campanya de prospecció de l'any 1983, que estaven parcialment colgades amb runa, però que representaven una base ferma i segura per a fer-ne el seguiment.

En les dues campanyes realitzades fins el moment, els anys 1991 i 1992, els sondejots es varen fer en extensió, sense límits marcats, on les pròpies estructures anaven marcant la seva continuïtat, fins a definir àmbits o àrees prou àmplies. El sector excavat durant la primera campanya abastava les parcel·les 40 a 42 de la urbanització i en la segona, principalment un espai reservat a zona verda del complex, així com un sondeig a la parcel·la 37. La separació entre aquests dos sectors estava marcada per la construcció d'un carrer en direcció nord-sud que en tallava la connexió i suposava una franja buida d'uns 5 metres, de la qual tothom coincidia en dir que hi havien aparegut estructures, així com de la parcel·la 44, actualment edificada.

Curiosament, la topografia moderna, produïda per la distribució de parcel·les i eixos viaris de la urbanització, separava amb força fidelitat dues parts de funcionalitat diferent a l'interior de la pròpia vil·la romana. Per una banda, el sector 1 concentrava les dependències pròpies de la zona de treball, amb naus i magatzems, el que habitualment es coneix com la *pars rustica* de la vil·la; el sector 2, en canvi, corresponent a l'espai reservat a zona verda de la urbanització, estava ocupat per les dependències de vivenda i de caire residencial (fig. 2).

L'estratigrafia que s'apreciava a tot el jaciment era molt senzilla i

reduïda, degut sobretot a la poca potència que presentava. L'extracció de l'estrat superficial es va realitzar amb pala mecànica, sota el qual apareixien ja la part superior de les estructures, de manera que les úniques unitats estratigràfiques (U.E.) que presentaven interès eren bàsicament farciment d'estructures o restes dels enderrocs de les teulades.

El sector 1

Al primer sector es varen poder definir fins a vuit àmbits diferents, la majoria d'aquestes naus de treball, dipòsits i magatzems que estaven distribuïts i organitzats entorn d'un gran espai obert. L'estat d'aquestes estructures era molt deficient, ja que es trobaven a nivell del sòcol de fonamentació i normalment conservades per sota de la cota de circulació. El seu arrasament va fer que no quedessin pràcticament restes de sediment entre el superficial i el nivell de circulació.

La primera part excavada d'aquest sector foren dos àmbits complets (I i II) que corresponen, respectivament, a les restes d'un dipòsit i una habitació. El primer servia per a contenir líquids, estava revestit amb un paviment d'*opus signinum*, que estava molt malmès per la banda sud. Els murs que el delimitaven eren de bona qualitat, fets amb rierencs de petites dimensions, lligats amb abundant argamassa, amb un gruix aproximat de 60 cm., excepte el de la banda est, més prim, entorn els 40 cm., que estava travessat per una canalització de ceràmica d'una sola peça que servia per a buidar el líquid de l'interior a un recipient o *dolium* que estava col·locat a l'exterior, del qual només n'hem trobat l'imprompta (fig. 4). La banda sud estava pràcticament arrasada i era l'únic punt que estava en contacte amb altres estructures, ja que pels altres tres costats, tot i baixar per sota del seu nivell de fonamentació, era exempta.

Inmediatament situat al sud i adossat al dipòsit es va definir l'àmbit II, de forma allargada, orientat en direcció est-oest, amb una gran obertura centrada al costat de llevant, i sense els límits definits per ponent, ja que l'obra de construcció del carrer modern que hem citat el va destruir. El límit nord està definit per un mur que es va realitzar combinant dues tècniques constructives, un primer tram, de petits rierencs sense lligar que s'annexava a la cisterna, continuat per un altre en què els rierencs estaven lligats amb abundant argamassa. Aquest mur tenia forma de L, l'extrem curt de la qual marcava l'obertura. El mur que delimita l'habitació pel sud (U.E. 15) és més homogeni, amb un sol tram de rierencs sense lligar, construït en doble parament, l'interior del qual fou farcit desordenadament de petits rierencs. A l'extrem oriental s'hi va adossar transversalment un petit muret de rierencs i argamassa, orientat de nord a sud. Entre aquest i l'angle que formava el mur septentrional s'obria la porta de 2,60 m. de llum que donava directament al pati interior. El llindar de la porta no era d'obra, sinó que el formava el propi nivell d'argiles on fonamentaven els murs.

Dins d'aquest ambient no va aparèixer cap estructura, a excepció d'una caixa rectangular, adossada a l'angle sud-est, formada per tres teules planes al fons, el contorn de les quals estava resseguit per unes altres de clavades

verticalment amb les vores girades cap enfora, formant un receptacle que amida 1,50 per 0,60 m. (U.E. 17), la part superior de les quals hauria correspost al nivell de circulació. A l'interior d'aquesta estructura no va aparèixer cap tipus de resta que ens parlés de la seva funcionalitat, però, com veurem més endavant, diversos paral·lels ens informen de la seva probable utilitat com a cuina, en la qual aquest receptacle hauria funcionat com a llar o fogó.

Encara que incomplets, es varen definir dos espais més al sud del que acabem de descriure, àmbits III i IV, insinuats per dos murs fets en pedra seca en direcció sud, un dels quals en la mateixa línia que el frontal de l'habitació II. Tot i haver desaparegut el límit sud d'aquest dos àmbits, per notícies orals sabem que un mur situat sota el jardí de la parcel·la veïna feia de tancament per la banda meridional i proporcionava una amplada semblant a la de l'habitació coneguda.

Per que fa a les estructures excavades a la parcel·la núm. 40, situada a la banda nord-est, cal dir que s'hi va trobar una gran nau de forma rectangular que constitueix el tercer magatzem de *dolia* documentat a les comarques gironines, després dels de l'Olivet d'en Pujol i dels Tolegassos, amb unes dimensions, incompletes, de 25 metres de llarg per 6,5 metres d'amplada interior. Aquesta nau (àmbit VI), excepte per la banda oest, afectada pel carrer, estava ben delimitada per murs d'una amplada aproximada de 60 cm., fets de rierencs de mesures mitjanes i grans, de vegades retocats per aconseguir una cara i molta argamassa com a element d'unió i solidesa per aguantar el pes de la teulada. L'estat de conservació no era gaire bo, tan sols s'havien conservat de dues a tres filades de les fonamentacions.

L'excavació a l'interior d'aquest magatzem va permetre demostrar que havia estat ocupat per *dolia*, grans recipients de ceràmica dels quals només en quedaven els forats que havien contingut les bases enterrades. Se'n pogueren comptabilitzar, a la part excavada, un total de 20, que estaven disposats ordenadament formant tres filades en sentit longitudinal (fig. 6). A part dels forats que ens marquen la situació dels contenidors varen aparèixer també quatre basaments (U.E. 51-54) fets amb pedra i morter, de forma quadrada, tres dels quals estaven col·locats molt a prop de la paret sud de la nau, en línia paral·lela i el quart centrat amb aquests tres i col·locat cap al centre de la nau. No creiem que aquests basaments tinguessin funcions de suport de la teulada, com vàrem pensar en una ocasió (Castanyer & Tremoleda, 1992), sinó que la concentració d'aquest elements podrien marcar algun tipus d'activitat relacionada amb les tasques agrícoles. Aquest magatzem tampoc presentava complicacions estratigràfiques, ja que sota la capa superficial es podien detectar, no sense esforç, els forats de *dolia* (fig. 3). El farciment de cadascun d'aquests elements fou diferenciat amb la finalitat de fer identificable el material aparegut al seu interior i s'agrupen entre les U.E. 35 a 50 i 55 a 78. El nivell de circulació no estava marcat per cap tipus de pavimentació, ja que el terra d'argila trepitjat era prou sòlid i acomplia aquesta funció, diferenciat amb el núm. 85.

L'estructura més espectacular i millor conservada a l'interior del magatzem era, però, un dipòsit revestit d'*opus signinum* que servia per a

contenir líquids, al qual vàrem anomenar àmbit VII. Amida 3,50 metres de llarg per 2 d'ample; el seu bon estat de conservació, entre 60 i 80 cm. d'alçada, es deu al fet que estava excavat al subsòl i va quedar afectat pels treballs del camp només en la seva part superior. Està situat a l'angle sud-est de la nau, adossat a la cantonada i definit per quatre murs (U.E. 28 a 31) que estan revestits interiorment amb el mateix material que el terra: un paviment hidràulic que el feia totalment impermeable. A la cantonada nord-oest es va construir un graó, també revestit, per accedir a l'interior (U.E. 33). Totes les juntures estan curosament resseguides per una mitja canya que les reforçava i facilitava la neteja de l'interior del dipòsit. El sòl no és totalment horitzontal, sinó que té una lleugera inclinació cap a la part central on s'hi va construir un forat de decantació d'un metre de diàmetre, element habitual i imprescindible en aquesta mena de contenidors (U.E. 34) (fig. 7).

L'interior del dipòsit del magatzem era l'únic lloc que presentava el sediment estratificat. Aquí fou possible distingir sis nivells: el primer, U.E. 79, apareixia des de l'afloració de l'estructura, sota l'estrat superficial, fins un nivell d'enderroc (U.E. 80), que no era general, sinó que es concentrava al costat sud i era el resultat de la caiguda de la teulada i el mur perimetral; sota d'aquest enderroc parcial, hi havia un estrat de la mateixa composició que el primer, que es va formar contemporàniament i fou igualat (U.E. 81). Cal dir que en aquests primers nivells va aparèixer la quasi totalitat del material arqueològic. Sota aquests estrats n'aparegueren d'altres amb una composició totalment diferent i pràcticament estèrils; una capa de terra marró-beix, argilosa, poc potent i uniforme; un estrat sorrenc amb molta calç i material de construcció desfet i, finalment, sobre el paviment de *signinum* una finíssima capa de llims, producte del fang format després de l'abandonament del dipòsit (U.E. 82 a 84) (fig. 3).

Del mur de tancament sud del gran magatzem sortien tres murs i és molt probable que definissin altres àmbits, que no van ser excavats, en direcció a la part oberta central de la vil·la, segurament un porticat obert des de l'espai central. En tot cas, l'extrem nord-est del pati estava delimitat per una altra nau, en aquest cas de dimensions més modestes, 10 m. de llargada per 5 m. d'amplada interior, identificada com a àmbit VIII. Els murs que delimiten aquest espai rectangular no són homogenis, mentre que el tancament nord té una amplada de 60 cm., està fet amb pedres i argamassa i sembla més vinculat a la nau que trobem més amunt, els altres murs són una mica més estrets, 50 cm., i estan fets únicament amb rierencs units en sec o amb fang. Únicament a la part nord del mur que tanca per la banda de ponent (U.E. 89) hi trobem un reforç amb morter de calç, segurament per donar suport al porticat que s'obre al pati. A la banda oriental de la nau es trobaria l'única porta per accedir a l'interior. Sobre el nivell de circulació, format per les pròpies argiles del subsòl, es va trobar, concentrat a la meitat sud un potent enderroc de la teulada, U.E. 92, que va permetre excavar *in situ* les restes de dos o tres dolia que estaven col·locats en aquesta banda de la nau i gairebé tot el material arqueològic.

Tot i que ens manca el límit sud/sud-oest podem veure com les estructures

d'aquest sector estaven organitzades entorn d'una gran àrea interior, no coberta, que funcionava com a pati (àmbit V). L'accés principal des de la zona de vivenda es definia entre l'habitació I i l'àmbit VII, tot i que l'habitació II obria també directament a ell. El pati estava travessat en diagonal per una canalització en forma de V, feta amb *tegulae* clavades oblíquament al terra, que devia recollir i desguassar les aigües en direcció sud-est.

El sector 2

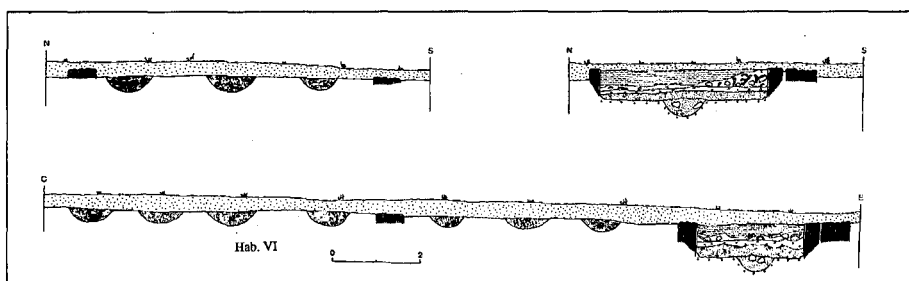
Com hem dit abans, el sector que hauria estat destinat a vivenda es concentrava a la banda oest. D'aquest conjunt d'estructures en tenim dues parts clarament diferenciades, tant a nivell estructural com pel que fa a la seva orientació. La que se situa més al nord conforma un conjunt termal, compost per diverses sales; mentre que l'altra part situada més al sud, és una estructura bàsicament rectangular compartimentada amb diverses estances.

Si ens centrem en la descripció del conjunt termal apreciem, respecte de la resta d'estructures de la vil·la, un nivell de conservació molt més gran, entorn els 50 cm. de profunditat, degut al fet de ser les habitacions que havien tingut l'hipocaust i, per tant, els seus paviments eren més baixos per poder deixar els nivells de circulació a l'alçada de tot l'edifici. Aquest conjunt està format, en primer lloc, per una habitació que contenia les restes del forn que proporcionava escalfor a les sales següents. Està definida per dues parets laterals, est i oest, que s'entreguen als angles de l'habitació contigua al nord; el límit sud ha estat clarament modificat per la creació del cos rectangular al qual s'adapta. El mur del costat de ponent és una estructura molt feble, sense pedres, només amb algun còdol barrejat amb grava i nòdols de calç que formaven una mena de morter molt deteriorat. La paret del costat oriental, en canvi, era feta amb pedres de mida petita i mitjana lligades amb argamassa, de poca qualitat, amb una obertura situada al centre del tram. L'estructura del forn era molt senzilla (U.E. 102), formada només per dues parets laterals de pedra refractària i fang cuit de color vermellós, lleugerament corbades, que deixaven espai per a un petit canal amb el sòl de terra cuita i gran quantitat de cendres al damunt, producte d'una combustió continuada de llenya al seu interior. La resta de l'habitació, destinada segurament a emmagatzemar llenya per cremar estava al nivell de les argiles naturals.

Les tres habitacions següents (X, XI i XII) formaven el cos central de l'edifici termal i això es posava en evidència per una aparent unitat constructiva (fig. 8). Els murs eren de bona qualitat, d'elaboració cuidada i anaven revestits interiorment amb *opus signinum*. Les dues primeres, el *caldarium* (sala calenta) i el *tepidarium* (sala tèbia), respectivament, són dues habitacions quadrades, de mesures idèntiques amb 3,25 m. de costat per l'interior. El mur sud de l'habitació X, que estava en contacte amb el forn i devia tenir un arc per deixar circular l'aire calent estava pràcticament destruït del tot per una rasa en diagonal que va servir per passar els cables de l'enllumenat públic col·locat a les vores del carrer. Tenia restes de revestiment per la cara interior a la qual s'entregava un paviment de

signinum molt ben conservat que formava el sòl de l'habitació, en el qual no quedaven restes del petits pilars (*suspensurae*) que servien per aguantar el pis de circulació superior i deixaven una cambra per on circulava l'aire calent. Aquesta sala calenta tenia un mur continu de 60 cm. d'amplada, de molt bona qualitat que feia de límit est també a la sala tèbia, situada més al nord, afectat per la vorera del carrer. Per la banda oest, en canvi, el mur tenia una obertura que deixava pas a una petita dependència de forma absidada, habituals a les termes que servien de petita piscina on es podien refrescar els que estaven a la sala calenta. En origen tenia la part interior del mur semicircular també revestida amb *signinum* que, més tard, fou modificada i empetitida en adossar-hi un mur de *tegulae* lligades amb argamassa que resseguia l'esmentada estructura. El sòl d'aquesta habitació era lleugerament més baix que la del *caldarium* i pavimentat amb una capa de morter finíssim i molt ben conservat.

El *caldarium* i el *tepidarium* estaven separats en el moment inicial per un mur mitger, al centre del qual hi havia una petita obertura de 50 cm., semblant a la que donava a la sala absidada, però en aquest cas no hi havia cap canvi de nivell, sinó que el mateix paviment de *signinum* tenia continuïtat. Aquesta distribució en dues sales fou modificada per l'arrassament del mur mitger, convertint els dos espais en una sala única. A la sala tèbia, però, el paviment presentava diversos forats, probablement posteriors al seu ús com a paviment d'hipocaust, dos de forma irregular a les bandes est i oest, mentre que prop de l'angle nord-oest n'hi havia un altre que va tallar el paviment d'una forma molt regular definint un rectangle de 40 per 60 cm., a prop d'aquests n'hi havia dos més de petits de forma més o menys circular; al sud de la sala i centrat amb l'eix de circulació es va trobar encara un altre element rectangular, en aquest cas format per fang cuit.

3. Seccions nord-sud i oest-est de la nau de dolia (Hab. VI) que conté en el seu angle sud-est el dipòsit revestit d'*opus signinum* (Hab. VII)

Més al nord d'aquesta habitació va aparèixer un nou mur, adossat clarament amb posterioritat a l'estructura que hem descrit; es tractava d'una paret de pedra seca que connectava a l'angle nord-oest del *tepidarium* per a definir un espai nou (àmbit XIII) que no va poder ser excavat perquè l'asfalt del carrer el cobreix.

Aquestes habitacions estaven farcides únicament per un potent enderroc

4. Fotografia del magatzem de dolia vist des de la banda oriental, en curs d'excavació.

de pedres i terra que va aparèixer sota el nivell superficial (U.E. 113) i cobria directament els paviments, amb poc material ceràmic, entre el qual destaquen diversos *tubuli* que servien per conduir l'aire calent.

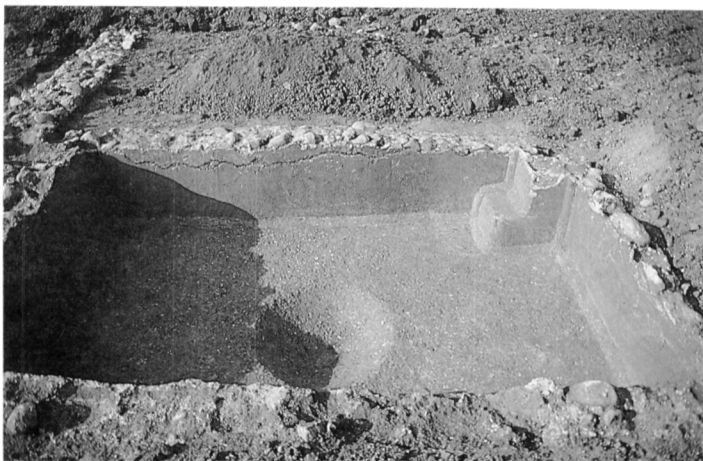
Per la banda oest i a l'exterior de l'edifici termal es varen trobar tres *dolia*, dos dels quals estaven comunicats per una mena de canal o rec que es va trobar farcit amb un enderroc de teules, amb la particularitat que el que estava més al nord estava tombat a l'inrevés, ben col·locat boca avall. La terra del seu interior va rebre el núm. U.E. 94.

El cos rectangular que trobem adossat a l'edifici de les termes estava en un estat de conservació molt més dolent, ja que el seu nivell de circulació estava en una cota més alta. Les parets perimetrals, que marcaven els límits de l'edifici, tot i que es conservaven per sota el nivell de paviment tenien unes fonamentacions molt potents, d'entorn els 80 cm. d'amplada, construïdes amb rierencs i morter de calç, que podien arribar a superar el metre de profunditat. L'organització de l'espai es va realitzar en una filada de quatre grans habitacions (XIV, XVI, XVII i XVIII), de gairebé 7 m. de profunditat, però d'amplada desigual, tancades per darrera per una gran nau, més estreta, de 4 m. de profunditat per 25 m. de llargada, només compartimentada per una entrada en corredor, mitjançant la qual es podia accedir a les altres habitacions (àmbit XV i XIX). Els murs de separació entre aquests àmbits havien pràcticament desaparegut. A l'interior de la primera d'aquestes habitacions, de 4 m. d'amplada, sota un dèbil nivell d'enderroc i farciment apareixia la compacta argila marró pròpia del sòl natural; per la banda occidental, en canvi, apareixia una gran taca de morter i picadís de ceràmica, al damunt de la qual encara es conservaven dues teules planes senceres, la qual cosa sembla marcar restes d'estructures que es troben completament arrasades. El mur de separació entre les habitacions XIV i XV estava també només insinuat. L'habitació XVI, a la qual s'accedia directament a través del corredor era pràcticament quadrada i tenia al seu

interior dues grans taques de cendres i terra cremada, cobertes per les restes d'un gran enderroc, U.E. 117, així com les restes d'un *dolium* a l'angle nord-est. L'àmbit següent (àmbit XVII) tenia unes dimensions semblants a la primera, 4 m. d'amplada, i malgrat el mal estat de conservació era la que tenia les restes més evidents d'haver estat pavimentada amb un *opus signinum* que en alguns punts només conservava la preparació. Finalment, l'habitació XVIII era la més gran de totes, amb 8,40 m. d'amplada, que conservava també restes molt malmeses de la pavimentació.

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Durant les campanyes d'excavació endegades en els mesos de desembre i gener de 1991 i 1992 i els mesos de gener i febrer de 1993 foren recollits en superfície, després d'haver fet passar la màquina per retirar les terres estèrils dipositades damunt, uns quans objectes, preferentment ceràmica, que, encara que sigui de passada, val la pena comentar car ajuden a precisar la cronologia de l'estació. Destacaríem un fragment de base d'un bol, potser assimilable a la forma Drag. 37, de T. S. sud-gàl·lica, un dels rars fragments d'aquesta producció localitzats a la Font del Vilar, un peu d'àmfora llarg i engruixit amb argila beix ataronjada i amb una engalba exterior grogosa que recorda els exemplars de la forma Keay XIX, alguns fragments d'olla de perfil en S, en ceràmica reduïda grollera i alguns interessants fragments de ceràmica estampada paleocristiana, nom peculiar i no massa precís però enormement estès i que, per tant, val la pena continuar fent servir per entendre'ns i que utilitzarem al llarg d'aquest treball, produïda al sud de la Gàl·lia amb dues variants principals i en dues tècniques d'enfornar (oxidades i reduïdes) amb unes peces d'argila beix o ataronjada i vernissos vermells i unes altres de color grisós, més o menys fosc, sempre amb una decoració estampada majoritàriament amb temàtica geomètrica o geomètrico-floral. Entre les reduïdes detectem un bol de llavi alt i lleugerament obert de la forma Rigoir

5. Dipòsit revestit amb *opus signinum* situat a l'interior del magatzem de dolia.

6. Detall de la canalització de ceràmica que travessa la paret i servia per abocar el líquid de l'interior del dipòsit (àmbit I).

18 o similar i un fragment de fons amb decoració interior de cercles concèntrics fets de punts quadrats; entre les oxidades, un fragment de paret amb un motiu de rombres (quatre) inscrits repetint-se a l'entorn del recipient.

U.E. 79

El material d'aquest estrat és d'un extraordinari interès per aproximar-nos amb precisió a la data d'abandonament de les dependències del sector nord de la vil·la. No era especialment abundant però, en canvi, suficientment clar per ajudar a la datació del context. Fou excavat a l'interior del dipòsit revestit amb *opus signinum* (àmbit VII) que es trobava a l'angle sud-est del gran magatzem de *dolia*, exclusivament als nivells superiors.

Destaquen un conjunt de tres plats de mida notable un dels quals (fig. 9, 1) correspon a la T. S. africana D, forma Lamboglia 51 A o Hayes 59, del segle IV i inicis del V (Hayes, 1972, p. 96-100; Atlante, 1981, p. 82-83), de llavi desenvolupat i recte i amb un peu residual i sense cap funció. Mostra en el fons intern una decoració estampada on alternen cercles concèntric de mida notable i grans palmetes amb forta nervadura central i de contorns arrodonits (cercles punxó Hayes 27, probablement, i palmeta Atlante, núm. 116) que s'han de relacionar amb els estils A(II) o A(III) de Hayes amb datacions proposades entre el 350-420 i 410-470, aproximadament (Atlante, 1981, p. 123). Per les característiques de la decoració, gran i que sembla deixar sense decorar la part central, sembla que seria adequada una datació de primera meitat del segle V. Els altres dos corresponen a les dues variants de la ceràmica paleocristiana estampada, oxidada i reduïda. Tots dos s'han de classificar dins de la forma Rigoir 1 i en el producte oxidat, molt gastat i el vernís força perdut, mostra una decoració de cercles radiats de mides molt diferents (23 mm el més gran i 6 mm el més petit, i altres de 14 mm i d' 11 mm els més nombrosos formant, potser, una corona circular) i decoració a la cara superior del llavi amb un punxó de cercle de petits quadrats i radis que

es repeteix constantment un al costat de l'altre, quasi tangents. Aquest plat, a més, conserva a la paret externa una senzilla decoració a base d'un solc poc profund però evident, efectuat abans de coure, fent una ziga-zaga que dona la volta a l'objecte. Recorda notablement uns motius similars sobre la forma Hayes 59, per exemple, que és idèntica a la Rigoir 1 i que en podria ser la font d'inspiració (fig.9, 2). La peça grisa és de qualitat extraordinària amb l'argila dura i el vernís brillant i ben conservat. La decoració és molt més complexa: en el fons intern a partir d'un petit cercle en posició central s'ordenen tres corones circulars, dues ocupant el mig i juxtaposades i l'altra, més allunyada. Uns cercles impresos molt subtils limiten les faixes decorades. La més pròxima al centre és a base de palmetes triangulars, molt fines, i entre una i altra quadrats amb escaquejats en diagonal; la segona és idèntica i la tercera a base de petits cercles radiats molt i molt fins de gran qualitat i molt ben impresos. La cara superior del llavi presenta una decoració de rectangles amb escaquejat en diagonal interior (sempre el mateix punxó) un al costat de l'altre i de vegades tangents i secants, i la vora dentada (fig. 9, 3).

D'aquesta ceràmica transpirinenca assenyallem també un bol gris amb un vernís excel·lent, forma Rigoir 6 A o B amb decoració exterior organitzada en dues bandes separades per un solc. La faixa superior és a base de quadrats amb escaquejat i la inferior amb arcs o ferradures juxtaposats dins de cada un dels quals s'hi disposa una palmeta. Entre la producció oxidada, molt més malmesa, assenyallem un bol de llavi recte i evident que assimilaríem a la forma Rigoir 3 C però de mida menor, amb la vora serrada i un gran vas de parets robustes i lleument obertes que recorda de lluny la forma Rigoir 21 amb grans palmetes triangulars impreses exteriorment (fig. 10, 1).

L'excavació proporcionà, també, uns quants fragments d'àmfora on destaquen dos peus, un d'ells motllurat característic de les produccions tardanes però que no hem sabut classificar, una vora de la forma Almagro 51 A/B o Keay XIX, sud-hispànica amb una cronologia que se situa entre les darreries del segle tercer i mitjan/finals del cinquè. Assimilem a aquesta forma una nansa i finalment caldria esmentar-ne una altra, amb crestes evidents d'argila taronjosa marró, molta mica i altres puntets de quars i negres, també tardana.

Quant a les ceràmiques comunes oxidades, cal que ens referim a la vora d'una gerra o ampolla, de coll estret i probablement alt, de llavi desenvolupat i recte, amb una argila ataronjada i fina (fig. 13, 3), i, especialment, un altre recipient de pasta semblant i de base plana, de panxa globular i coll estret i alt que té paral·lels en l'abocador del fòrum provincial de Tarragona (TED'A, 1989, p. 223, fig. 6.129) amb una datació de mitjan segle cinquè (fig. 13, 4). És important la col·lecció de morters (fig. 12, 1 a 5), de formes diverses on destaquen, tanmateix, alguns atuell de perfil tardà, semblants també als identificats a l'abocador tarragoní suara esmentat (TED'A, 1989, p. 209). Pel que fa a les ceràmiques reduïdes grolleres cal que esmentem algunes olles de perfil en S i una cassola alta, de base

7. Vista general de l'edifici termal.

lleument bombada i dos aplics ornamentals, contraposats, com si d'unes nanses es tractés (fig. 9, 4). D'aquesta mena de recipients n'hi ha a l'abocador de Vila-roma a Tarragona (TED'A, 1989, 7.9) i sovintejaven entre aquest tipus de ceràmica de les excavacions de l'edifici tardà de la Ciutadella de Roses.

Molt interessant resultava el conjunt de vidres amb plats, fruïteres (o similars), gots i copes amb decoracions en relleu, d'una notable qualitat i que recorden les formes i les característiques de conjunts semblants de datació tardana, tal com passa, per exemple, a Vila-roma (TED'A, 1989, p. 329-349) (fig. 10, 3 a 7).

Pel que fa als objectes metàl·lics, cal referir-se a dos braçalets de bronze, molt ben conservats, senzills, fets amb una banda plana d'un centímetre d'amplada i decorada exteriorment amb un punxó alternant, respectivament, un motiu en espiga i dues línies de perletes en relleu, entorn d'un eix en relleu. Als dos extrems, dos cercles concèntrics (fig. 10, 8). L'altre braçalet té una decoració més senzilla que l'anterior. Es tracta, igualment, d'una banda plana d'un centímetre d'amplada, decorada per la part externa i de la qual només en coneixem amb certesa un dels seus extrems, en el qual es conserva part del reblatge que el fixava amb l'altre tros. La decoració es limita a un motiu d'espiga (fig. 11, 2). També d'interès, és una placa de bronze gairebé sencera i en bon estat de conservació. Un dels extrems és de forma quadrada, completament pla i amb un forat de forma rectangular situat a tocar un dels angles, d'ell n'arrenquen tres braços, dos dels quals són plans i acaben en punta, mentre que el central és semicircular. La decoració es molt senzilla i es limita a un petit canal que voreja tota la peça, a excepció de l'esmentat braç central. Devia patir alteracions ja d'antic, tal com sembla demostrar el retall efectuat en la part final d'un dels braços laterals. Malgrat que no en coneixem cap paral·lel idèntic, pensem que podria tractar-se de l'aplic

exterior d'un pany de porta (fig. 11, 1). Entre les eines de ferro, assenyalar una gran col·lecció de claus de mides variables, una grossa pua de rasclet i una virolla de llança o javelina (fig. 13, 8 a 13).

UE 35-78.

Aquest grup d'estrats, amb menys troballes però quasi idèntic a UE 32 (79), corresponen a les terres que omplien els forats deixats en el sòl del magatzem després de l'extracció de les grans gerres ceràmiques i, per tant, a la inutilització o amortització de la nau de *dolia* com a tal. En efecte, entre la ceràmica fina d'importació hauríem d'esmentar dos petits plat/tapadora de la forma Rigoir 30, en ceràmica grisa, un decorat a la paret exterior a base de petits cercles concèntrics juxtaposats formant una corona circular i l'altre amb una mena de el·lipse allargassada i estreta amb cercles minúsculs a l'interior, disposats radialment (fig. 14, 1-2); entre la producció oxidada, recordem un bol (forma Rigoir 15 a o similar) de parets obertes i llavi engruixit amb decoració a la paret externa a base de cercles de petits traus quadrats, mal impresos, un al costat de l'altre (fig. 14, 3). Només hem recuperat un fragment de T. S. africana D, informe i decorat a base de corones circulars concèntriques formades per cercles seguits (dos) i l'exterior radial, que correspondria als estils A(II) o A(III) de finals segle quart/mitjan segle cinquè (Atlante, 1981, p. 123-125, núm. 17) (fig. 14, 4). Ressenyem la vora d'un morter de perfil conegut (fig. 14, 7) i una bona col·lecció d'ampolles, gots i recipients diversos de vidre, un dels quals mostra una elegant decoració de semiesferes impreses (fig. 14, 5-6).

L'única forma d'àmfora recuperada, una nansa, és difícil d'atribuir a un recipient determinat però no hi ha cap dubte en considerar-la una peça baix-imperial, potser relacionable amb alguna producció sud-hispànica Forma Keay XIX o similar) (fig. 14, 8). Entre les eines i objectes de metall esmentem una agullada de ferro, una punta emmanegada en un bastó de fusta que serveix per netejar la rella de l'arada mentre es llaura (fig. 14, 10) i un magnífic ganivet, també de ferro, de fulla ampla i mànec d'os amb la tapa feta amb una moneda de bronze de l'emperador Trajà (fig. 14, 11). La peça, triangular, amb un sol tall i punxa afilada, recorda els ganivets tipus Simancas. Recorda els punyals militars i, en el nostre context, el consideràrem un punyal de cacera, de fet, la funció preferent de la major part d'útils similars que conjunten la utilitat amb una certa elegància. Assenyalem, per acabar, un botó d'os, de forma cilíndrica i encaix central (fig. 14, 9).

UE 92.

És la unitat que identifica el material exhumat en l'excavació de l'enderroc que cobria l'altra nau, àmbit VIII, situada més al sud. Entre les importacions identificades, escasses, hem identificat la forma 1/3 de Lamboglia, la més freqüent de la ceràmica brillant o "lucente", una producció sud-gàl·lica (Lamboglia, 1963, p. 168-170) i potser un fragment d'una gerreta de coll cilíndric estret i alt de la qual no en coneixem

8. Fotografia del cos rectangular del gran edifici adossat a les termes.

paral·lels en ser massa estreta. Pel que fa a les ceràmiques nord-africanes assenyalen la forma Hayes 58 en D i un plat/tapadora assimilable a la forma Ostia I, 261 (fig. 15, 1). D'àmfores hem pogut identificar les formes Keay XIX (Almagro 51 A i B) (fig. 15, 2), XXIII (o similar) (fig. 15, 7) i una Dressel 1 que, evidentment cal considerar residual (fig. 15, 8). La col·lecció de vidres és esplèndida amb gerres de nanses revinclades o amb decoració exterior en relleu a base de cel·les hexagonals (fig. 15, 3-4).

Pel que fa a les ceràmiques comunes recordem les característiques olles de perfil en S, oxidades i reduïdes i fragments de *dolium* entre els que cal destacar alguna vora (fig. 15, 5).

Un podall de ferro per arbres fruiters molt sencer (fig. 16, 1) i uns quants fragments d'una sítula de bronze, de parets molt fines amb uns afegits decoratius aplicats i reblats on se situava la nansa. Aquesta peça reproduïx en relleu una cara humana de trets molt senzills, impressionistes on destaca el nas. Segurament dues (o quatre peces) afrontades servien per sostenir la nansa (o nanses) de la caldera (fig. 15, 6). Una altra peça, també de bronze, és una anella circular feta d'una prima placa doblegada (fig. 16, 6).

UE 94.

Poques troballes significatives es varen produir en l'excavació de les terres que omplien el *dolium* disposat boca avall trobat darrera l'edifici de les termes. Destaquem un fragment de bol de la forma 1/3 de Lamboglia de la ceràmica brillant o "lucente" (fig. 16, 9), un morter de rebava molt alçada i, per tant, de perfil peculiar (fig. 16, 7) i una vora d'àmfora africana Keay LXII que ens proporciona un *terminus post quem* de vers el 450 per la datació d'aquest estrat (fig. 16, 8).

UE 113.

Malauradament, el potent estrat de reompliment de terra i pedres que inutilitzava de manera definitiva l'edifici termal contenia poques troballes i no gaire clarificadores en marcar-hi importacions. Entre la ceràmica oxidada comuna destacarem un gran plat de parets obertes i sense llavi diferenciats (un solc a la part superior) de pasta beix, farinosa, fina i amb restes del que semblarien restes d'una mena de vernís vermellós, molt perdut, que recorda la T. S. clara B o la brillant ("lucente") (fig. 17, 1); assenyalem olles sense coll i llavi motllurat i recipients de peu en anella i base lleument alçada (fig. 17, 3-4) i ampolletes de coll alt i cilíndric (fig. 17, 7). S'ha recuperat, també, un fragment d'un gran morter de llavi penjat (fig. 17, 2). La ceràmica grollera, reduïda, preferentment, i oxidada es limita quasi exclusivament a olles i urnes de perfil en S (fig. 17, 5-6). Cal assenyalar, finalment, uns quants *tubuli* de ceràmica oxidada, que sovintegen en conjunts termals per facilitar l'escalfament dels ambients càlids (fig. 17, 8).

UE 117.

Entre el material datable trobat al nivell d'enderroc que cobria parcialment l'habitació XVI, només podem prendre en consideració una vora d'àmfora de llavi molt obert que assimilem, no sense algun dubte, amb la forma Keay XXV C que hom dataria entre els segles quart i mitjan segle cinquè (Keay, 1984, p. 194-200) (fig. 18, 5). La resta de les troballes, bols, plats, tapadores, urnes, olles i *tubuli* no ajuden a filar més prim (fig. 18, 2 a 4 i 6 a 8).

Extraordinari és el fragment d'una gran caldera de bronze de panxa globular, coll inexistent i llavi obert, amb uns aplics, també de bronze, massissos, ben reblats a la vora i on s'unia la nansa. Aquestes peces mostren una decoració senzilla però efectista d'unes cares molt simples, quasi només insinuades on es dibuixen subtilment els trets llevat del gran nas i els llavis, molt fins, d'un personatge aparentment masculí. Probablement eren dues peces reblades col·locades una davant l'altra. És interessant assenyalar que una d'aquestes peces serví per reparar la caldera que s'havia malmès amb l'ús, aplicant una nova plaqueta de bronze, obrint nous forats i dissimulant la part trencada amb el sosteniment reblat de la nansa (fig. 18, 1).

UE 118.

D'aquí només podem descriure aquesta gerra per a líquid de pasta bicolor, color taronja fosc en el nucli i beix grogós a l'exterior (fig. 16, 9).

UE 119.

Destacarem una gran olla o urna de ceràmica reduïda grollera de clàssic perfil en S (fig. 19, 1).

UE 120.

Entre el material recuperat i amb possibilitats de ser analitzat destacariem dins del grup de les comunes oxidades un bol (o copa) amb una forta carena baixa i llavi triangular, obert, i una gerra de coll cilíndric (fig.

19, 2-3). Molt més nombroses són les reduïdes grolleres, amb urnes o olles de perfil en S i grans recipients, de boca gegantina i parets robustes (fig. 19, 4 a 6).

UE 121.

Només podem referir-nos a un fragment d'un recipient de parets obertes en ceràmica oxidada del qual, mancats de més dades, no en podem dir res.

El material arqueològic recuperat l'any 1983.

La construcció dels carrers de la urbanització, de les voreres de les parcel·les, dels desguassos, conduccions d'aigua i llum, serviren per descobrir la vil·la romana que ocasionà una petita campanya d'urgència parcialment publicada (Anònim, 1983, p. 391-397). Aquells treballs i l'interès per part d'alguns vilatans preocupats pel patrimoni arqueològic del poble feren possible la localització i recuperació de diverses restes arqueològiques, ceràmica preferentment, lluny de contextos arqueològics clars però que poden ajudar a precisar el ventall cronològic d'aquest edifici i reblar, si s'escau la data d'abandonament del lloc. Aquest material es troba dipositat, en part, als dalts de l'església parroquial d'Avinyonet i en part als magatzems del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona on, gràcies a la gentilesa dels encarregats i directors hem pogut analitzar-los i incorporar-ne els resultats a aquesta monografia.

En treballar a partir de material sense cap relació estratigràfica ens veiem obligats a fer-ne l'anàlisi per tipus i en aquest cas ordenats des de més antic a més modern. Només estudiarem a part el reduït conjunt funerari procedent d'una modesta tomba (fig. 22, 1) localitzada i excavada uns quants centenars de metres a migdia de la vil·la, ben a prop de la Font del Vilar i on cal suposar que hi hauria un dels cementiris associats a l'establiment rural.

Material baix-republicà.

Assenyalem la presència d'alguns fragments de ceràmica Campaniana A, on hem pogut distingir uns bocins assimilables a la copa amb nanses Lamboglia 68 b o c, un bol assimilable a la forma Lamboglia 27 i altres, indeterminats, de Campaniana B o B-oïde. D'entre les produccions locals cal indicar alguns trossets indeterminats de ceràmica emporitana, reduïda i oxidada, una vora d'un gran *kalathos* de llavi recte i que no conserva ni mica de pintura (fig. 20, 1) i alguns fragments, amb forma i sense, d'àmfora de boca plana (fig. 20, 2). No hi manquen, tampoc, els contenidors republicans de vi italià, l'àmfora Dressel 1.

Material alto-imperial i de cronologia incerta.

Més modern és el fragment d'un gran plat (imitat o inspirat en la forma Lamboglia 5/7 de la ceràmica Campaniana) que correspon a les produccions més tardanes de la ceràmica emporitana (Casas et al., 1990, p. 41-42) que cal datar en època augustal fins a mitjan segle primer. Tanmateix, el material clarament alto-imperial és escadusser i de fet només podem assenyalar amb seguretat un peu robust d'àmfora de la Tarraconense (fig. 23, 2)

(probablement una Dressel 2/4 de vi) i, tal vegada, algunes peces de ceràmica comuna oxidada –entre les quals caldria assenyalar una gran gerra o amforeta de llavi desenvolupat en forma de campana invertida i coll relativament curt (fig. 23, 1), nanses de secció el·líptica, molt planes i aixafades amb crestes i amb un aspecte general que recordaria els recipients amfòrics de la Gàl·lia Norbonense alto-imperial– o de reduïda grollera. Es conserven quasi sencers dos petits bols de llavi penjat (fig. 20, 9-10) i alguns fons que ben bé podrien datar-se en aquest període. Les olles, cassoles i urnes negres amb perfils característics i molt arrelats, immutables, constitueixen el total de fragments recuperats. Un altre fragment interessant és el d'un morter amb un perfil característic d'aquesta mena de recipients en contextos de la segona meitat del segle segon en endavant (Casas et al., 1990, p. 316-317 i 334-335) (fig. 21, 1).

Potser també d'aquesta etapa dues grans vores, robustes i de part superior del llavi plana, d'uns grans *dolia* amb uns senyals marcats abans de coure'ls, una mena de V i de trident, respectivament (fig. 23, 3-4).

Destaquem la troballa de diversos fragments de *tubuli* ceràmics de cronologia incerta i que constitueixen l'únic element per suposar com a possible l'existència d'un sector de la casa dedicada a banys calents.

Problemes similars de datació ens planteja un grup de peces de vidre, copes, ungüentaris i altres objectes imprecisos, que mostren les característiques de la producció antiga amb tons verdosos i blancs, semitransparents i les exfoliacions típiques (fig. 20, 13-14).

A les darreries d'aquest període s'ha de situar l'antoninià de Claudi II Gòtic encunyada després de la seva mort car correspon a l'extensa sèrie de la *consecratio* i que cal datar en el 270 i que fou encunyat a la seca de Roma.

Material tardà.

Constitueix el grup més significatiu i, com veurem, coincideix plenament amb el recuperat en nivells d'abandó durant les campanyes de 1991, 1992 i 1993.

Entre les ceràmiques fines nord-africanes hem detectat la forma Hayes 61 de la T. S. africana D (fig. 20, 7) i, de la mateixa terrissa, un fons amb decoració estampada a base de dos segells de mida notable, alternant una palmeta i uns cercles concèntrics amb pètals exteriors que corresponen als estils A (II) i A (III) de Hayes que caldria datar entre finals del segle quart i mitjan segle cinquè (fig. 20, 6). Assenyalem, també, un fragment de llàntia tardana que assimilariem, amb dubtes, a la forma VIII de l'Atlante amb una cronologia variable, segons subtipus entre el segle quart i el sisè (Atlante, 1981, p. 194-198) (fig. 20, 15).

Quant a les produccions estampades baix-imperials del sud de la Gàl·lia se'n recupera solament un fragment, gris, de fons amb decoració interna a base d'una corona circular feta repetint, un al costat de l'altre, un únic segell rectangular amb diagonals i altures que el compartimenten interiorment i exteriorment resseguit per petits quadrats impresos (fig. 20, 5).

D'entre el fragments amfòrics capaços de ser classificats i deixant de banda els recipients baix-republicans i alto-imperials que ja hem esmentat hem pogut identificar diversos contenidors baix-imperials entre els quals assenyalaríem la forma Dressel 23 o Keay XIII, variant C, un recipient de la vall del Guadalquivir dedicat al transport d'oli d'oliva i que substituï l'àmfora Dressel 20, típicament alto-imperial, i que cal datar de mitjan segle tercer a mitjan/finals segle cinquè (Keay, 1984, p. 142-146) (fig. 21, 2); la forma Almagro 51 b o c –Keay XIX–, també sud-hispànica; la forma Xey XXVI o similar, un recipient relativament petit dedicat a contenir salaons de peix i que recorda extraordinàriament uns contenidors produïts en el territori immediat de *Carthago Nova* (Ramallo, 1986, p. 435-442) o un gran fragment de coll curt, nanses robustes i de secció circular i llavi petit anular, clarament nord-africà i que recorda algunes variants de les formes Keay XXXII o XXXVI sense, però, la seguretat d'atribuir-lo a una o altra. Tanmateix, el perfil i la datació de les formes esmentades coincideix plenament amb el total del material aplegat.

Objectes metàl·lics.

Probablement per l'especial composició de la terra, els objectes metàl·lics, bronze i ferro, es conserven notablement bé, molt millor del que sol succeir en altres estacions. Entre el material recuperat, i deixant de banda claus de ferro i bronze de mides diverses, hem d'assenyalar la fulla d'un gran ganivet de fulla triangular amb l'ànima per emmanegar desplaçada cap a un costat (fig. 23, 6) i que recorda un punyal de cacera, amb un sol fil i punxa, i entre les peces de bronze destaquem la nansa d'un gran recipient una gerra probablement, (fig. 22, 3) i uns quants fragments (5 en total) d'un mateix objecte. Es tracta d'una finíssima placa de bronze de mig mil·límetre aproximadament, que recobria, reblada, una estructura de fusta (fig. 25). La placa cobertora mostra una fina decoració aconseguida amb un martellejat que s'ha conservat en part. Hi ha elements geomètrics i florals que emmarquen les escenes principals i amplien el conjunt i, després, escenes figurades que corresponen a dos grups diferents. En efecte, una que hem trobat repetida dues vegades, reproduceix dins d'una corona circular de secció semicilíndrica els busts afrontats d'un home i d'una dona, ben habillats i en el cas de l'home, una gran fíbula circular aguantant la capa. Per sota dels busts i dins del cercle la inscripció llatina VIVATIS. Els dos cercles conservats són idèntics. L'altra escena figurada, molt més complexa i més gran, representa un home nu, de tres quarts i resolt amb una hàbil perspectiva, assegut en una cadira amb el braç dret endavant com si fes el gest de la paraula. El jove assegut es localitza sota d'un arc de punt rodó, lleugerament rebaixat, decorat amb semiesferes i que arranca d'un gran capitell que és sostingut per una columna amb basament. Per dins de l'arc, a banda i banda, unes grans cortines recollides emmarquen l'acció. El fragment permet veure amb claredat que cap a la dreta i l'esquerra continua la seqüència dels arcs dins dels quals hi hauria personatges complementaris. A dalt i a baix unes línies de semiesferes tangents fixen la faixa d'arcs consecutius.

Aquests fragments, d'indubtable interès, que recobrien i embellien una estructura de fusta de dimensions no excessivament grans, ha de correspondre a un objecte personal i de certa qualitat tal com semblen assenyalar els cercles amb els busts afrontats d'un home i una dona, el temps verbal VIVATIS i la temàtica principal desenvolupada sota el marc general dels arcs i les espesses cortines. La nostra interpretació, a partir d'alguns coneguts paral·lels en metalls més nobles (argent o aliatges), és la de considerar aquestes plaques com el folrat d'una caixa de núvia, una mena de petit joier per col·locar damunt la calaixera de l'alcoba que s'obsequiava als promesos en ocasió de les noces i que, en els casos més extraordinaris eren peces de metall noble i de gran preu. La inscripció VIVATIS, la segona persona del plural del present de subjuntiu de VIVERE ("que visqueu"), és una inscripció característica d'aquesta mena d'andròmines i que serveix per celebrar el casori i desitjar llarga vida al nou matrimoni. En aquestes caixes, a més dels cercles amb el retrat dels promesos i la inscripció al·lusiva que devia correspondre a l'ornamentació del costat curt de la caixa, els costats llargs i la tapa es decoraven amb escenes de tàlam o amb històries protagonitzades per Venus. L'home jove i nu assegut sota les recarregades arcades podria ben bé correspondre al que diem. És precisament aquest aspecte i els paral·lels adduïts que ens fan rebutjar una interpretació cristiana per la inscripció VIVATIS que en altres contextos seria perfectament possible. La datació proposada, pels paral·lels més coneguts, per les peculiaritats estilístiques i per l'associació amb els nivells d'abandó de l'edifici, és clarament baix-imperial i preferentment el situaríem dins del segle quart.

INTERPRETACIÓ FUNCIONAL. LA PRODUCCIÓ RURAL

Tal com ja ha quedat descrita en apartats anteriors, la vil·la està formada per un conjunt d'edificis construïts entorn un pati principal, amb diversos annexos que ultrapassen, a vegades, els límits estrictes del recinte, com és el cas de la canalització situada a l'extrem nord, més enllà del magatzem de *dolia*, i altres estructures situades al sud-est, de les que només en tenim referències verbals i que, malauradament, ara es troben sota edificacions modernes o en jardins particulars. No obstant, tot sembla indicar que les parts perdudes són mínimes i poc afecten la interpretació de les restes desenterrades en aquestes dues campanyes. Per altra banda, la visió que tenim actualment del conjunt és la que correspon a la fase immediatament anterior a l'abandonament de la vil·la, tot i que es fa evident l'existència de diverses fases constructives, les quals van comportar únicament l'ampliació del conjunt sense modificar les estructures més antigues. Per tant, cal considerar que durant l'últim període d'activitat de l'explotació totes les dependències funcionaven ensems.

A la zona oest del recinte apareix l'edifici principal, amb una estructura senzilla, allargada i, potser, completada amb un porticat a la façana que donava al pati interior, tal com podria indicar el mur sobresortint al seu

extrem nord. Aquest edifici, que deuria disposar com a mínim de dues plantes si tenim en compte els seus fonaments, està dividit en sis cambres o espais perfectament delimitats. Dues de les habitacions –les situades més al sud–, conservaven les restes d'un paviment d'*opus signinum* molt deteriorat. Les altres, o bé no estaven pavimentades en dur, o bé han perdut el paviment arrancat amb les tasques agrícoles modernes.

L'accés a l'edifici és atípic. Està situat a la façana oest, al costat contrari al pati interior del conjunt i dona directament a una franja de terreny estreta i delimitada de nord a sud per la riera provinent de la Font del Vilar. La seva situació i estructura –un passadís llarg i estret– ens fan pensar en un accés o entrada auxiliar i de servei per accedir a la part del darrera on potser posteriorment s'edificaren les termes. Però també recorda molt les típiques caixes d'escala, perfectament documentades en vil·les romanes, que permetien l'accés al pis superior. No seria gens estrany que a la primera planta de l'edifici, possiblement destinada a graner, s'hi arribés únicament des de l'exterior i que l'entrada principal de l'edifici es trobés situada a la façana de llevant. També és molt difícil veure les portes que comunicaven entre elles les diferents dependències. Únicament en queda una de ben conservada, la que travessa el mur 108 cap a l'habitació XVII, que conservava restes d'un paviment, U.E. 116. D'aquesta entrada en queda tan sols un terra de fang trepitjat, molt dur, situat a ran de porta (U.E. 119).

Al nord de l'edifici principal s'hi van construir, potser en època més tardana, unes petites termes, a la mida de les necessitats de la vil·la, formades per dues sales, una d'aigua calenta i una altra de tèbia (*caldarium* i *tepidarium*), completades per una tercera dependència de forma absidal. De les termes es conserva, a més, l'entrada d'aire des de la llar de foc exterior (*praeurnium*). En un primer moment estaven exemptes, separades del cos de l'edifici. Més tard s'hi van unir mitjançant dos murs situats a banda i banda del *praeurnium* (U.E. 99 i 103), delimitant un espai (potser la llenyera), a la que s'accedia per una porta situada de cara al pati.

L'aire calent, que circulava per totes les habitacions de les termes, repartia la seva escalfor a cadascuna d'elles, amb més o menys intensitat a mesura que ens allunyem del forn, i escalfava el sòl sobre el qual es caminava o, en el seu cas, les piscines d'aigua sostingudes al damunt del subsòl per petites columnes d'obra o rajol (*suspensurae*), que en aquest cas no han arribat als nostres dies degut a què ja van ser desmuntades en època antiga. Efectivament, a part de no conservar-se cap rastre ni empremta dels pilars, s'ha pogut observar que el mur que en un primer moment separava (o comunicava) el subsòl de les dues sales de les termes (U.E. 96), fou desmuntat i arranat fins a nivell de paviment, convertint, d'aquesta manera, les dues sales en una sola estança més gran. La desaparició d'aquesta paret va comportar, a més, la destrucció dels dos paviments superiors sostinguts per les *suspensurae* i pel mateix mur que es va enderrocar. Aquesta modificació va comportar un substancial canvi en l'estructura i funcionament de les termes, donant-les-hi una utilitat nova que ara no acaben de copsar del tot.

Un darrer element relacionat amb les termes el trobem a la seva part posterior, d'esquenes al conjunt d'edificacions. En aquell indret es conserven les restes d'unes instal·lacions sanitàries, potser les letrines, per a ús dels estadants de la casa i, potser, per a la neteja dels banys. És una obra senzilla, però efectiva, i està formada per un conjunt d'almenys tres *dolia* seccionats per la meitat. Els dos situats al sud (U.E. 119 i 120), recollien les aigües brutes que, en sobreeixir, s'escolaven cap al nord per un canal obert al terra argilós (U.E. 121), fins un tercer *dolium* (U.E. 94). Aquest darrer, també tallat per la meitat, es va col·locar de cap per avall, amb la boca a la part inferior, de tal manera que feia la funció d'una petita fossa sèptica que anava filtrant la porqueria i les aigües residuals provinents de més amunt.

Al costat contrari de l'edifici residencial, a la banda nord i est del pati, s'hi van construir les dependències de treball que, en una primera fase, estaven formades per un magatzem de *dolia* amb capacitat per a uns 40 o 45 recipients, així com diversos dipòsits revestits d'*opus signinum* i altres dependències a les que ens és impossible atribuir un ús determinat. Posteriorment es van ampliar aquestes instal·lacions, construint-se un cobert a la banda sud-est del magatzem i un segon edifici enmig del pati, adossat al primer dipòsit excavat l'any 1982.

D'aquest darrer edifici, senzill i gairebé destruït amb l'obertura d'un dels carrers de la moderna urbanització, només se'n conserva part de tres habitacions, dues de les quals quasi no van poder ser excavades. A la tercera habitació, situada més al nord (U.E. 11-12), no va aparèixer cap resta de paviment d'obra, per la qual cosa haurem de concloure que es tractava d'un sòl de terra trepitjada. Quant a la seva funció, també ens és difícil atribuir-li un ús concret, tot i que hi ha un element que sembla indicar que es tractava d'una cuina o d'un lloc d'habitació en el que s'havia habilitat un espai per a cuinar. Al costat de l'entrada va aparèixer una caixa feta al terra, construïda amb *tegulae* posades de pla al fons i verticals a les parets, que hauria servit com a llar de foc o com a fogó on coure els aliments. No és una estructura desconeguda, ans el contrari. Una segona caixa, pràcticament idèntica, va aparèixer a les primeres excavacions de la vil·la dels Ametllers a Tossa de Mar, en una habitació que fou identificada com una cuina. Una segona estructura de les mateixes característiques s'ha trobat l'estiu del 1993 a la vil·la de Vilauba (Camós), aquesta vegada plena de cendres vegetals al seu interior.

Pel que fa a la utilitat i funció del magatzem de *dolia* i dels dos dipòsits excavats (tot sembla indicar que n'hi ha un tercer), és una qüestió que ens porta directament a la investigació de la producció agrícola que havia de constituir la base econòmica de la vil·la o a l'activitat en la qual va invertir el seu propietari per fer rendible l'explotació.

D'entrada, un magatzem de *dolia* només pot servir per desar-hi la collita de cereals, oli o vi. En aquest cas, però, haurem de descartar una producció cerealista, atès que el magatzem és massa petit per a encabir-hi una collita normal en una vil·la d'aquestes característiques. Els exemples de què disposem de vil·les cerealistes de la comarca ens mostren magatzems amb

75, 125 i 150 *dolia*, tot i tractar-se d'explotacions petites o mitjanes. Per altra banda, els dipòsits per a líquids, un d'ells situat a dins mateix del magatzem, no tenen cap raó de ser en una producció de blat, ordi o civada. Corresponen a instal·lacions per a la manipulació de líquids. En aquest sentit, també haurem de rebutjar una producció oleícola —no apareixen restes de les típiques premses—, i decantar-nos pel cultiu de la vinya i la producció de vi i dels seus derivats. Aquesta darrera és la hipòtesi que té més elements al seu favor. Per una banda, la mida del magatzem, suficient per acollir la producció vinícola de la temporada i, a diferència dels magatzems de cereal de la comarca, cobert amb teulat i amb la possibilitat de disposar d'una segona planta auxiliar al seu damunt. Per l'altra, el dipòsit on es podien premsar els raïms amb els peus, ambdós sistemes documentats en època romana (n'hi ha una bona representació en mosaics i relleus), i utilitzats encara ara de forma artesanal. Aquest mètode, tan popular a les cases de pagès catalanes fins fa ben poc, el podem identificar en el dipòsit situat al mig del pati (U.E. 7). És un dipòsit enlairat, amb el sòl al mateix nivell al de l'exterior i, cosa poc freqüent, amb una canal de ceràmica a ran del paviment que travessa una de les seves parets per escolar el líquid a un recipient situat a fora, del que només en queda el negatiu circular excavat a terra (U.E. 9-10). Coneixem un paral·lel molt clar, amb els mateixos elements a Taradeau, al lloc de l'Ormeau, on la funció de canalització la feia una pedra treballada per on s'escolava el most produït pel trepitjat cap a un recipient que el recollia i que estava col·locat en un espai circular excavat al sòl exterior (Brun, 1986, p. 205, fig. 186, granja A). Les aigües brutes de la neteja del dipòsit s'escolaven posteriorment per una canal de *tegulae* de secció en "V" cap a l'altra banda del pati (U.E. 20).

I d'aquest vi de què se'n feia? Ben poc deuria ser per al consum de la casa. La major part es deuria destinar a la comercialització i tindria una bona sortida cap als mercats locals i de més enllà de la contrada seguint un important camí que passava a ran de la vil·la per anar, o bé a l'interior, o bé a la Via Augusta, Empúries, Roses... Una part prou important de vinagre s'hauria pogut destinar, almenys en l'últim període d'activitat de l'explotació, a salaons i conserves de peix. Una hipòtesi inversemblant? Potser no. Quina explicació té, sinó, la gran quantitat de restes malacològiques que apareixen a qualsevol dels estrats d'abandó del jaciment, especialment en els farcits dels negatius de *dolia* i a qualsevol depressió del pati i a tots els racons de la vil·la? Un lot important de malacològics en el que només trobem representades tres espècies marines: l'ostra (*ostrea edule*), el cargol d'espines (*Murex brandaris*) i, molt minoritari, el musclo comú (*mytilus edule*).

És cert que a quasi totes les vil·les apareixen petxines en farcits i nivells d'escombrera, que constitueixen una evidència de la variada dieta alimentícia dels seus habitants, de l'aprofitament dels recursos marins i, en les vil·les més allunyades de la costa, d'un comerç actiu dels fruits del mar. Però a totes les vil·les gironines en les que trobem fauna malacològica sempre existeix una gran varietat d'espècies, amb un predomini sempre clar

de l'escopinia, el musclo i altres bivalbs corrents i, en qualsevol cas, amb una presència minoritària de l'ostra. El panorama que ens mostren les troballes d'Avinyonet, amb dues espècies majoritàries i una tercera amb una representació quasi testimonial indica, sens dubte, una especialització.

Sabem per les fonts clàssiques i per l'evidència arqueològica que el comerç de crustacis i moluscs era una activitat habitual, i que aquests darrers eren transportats a llocs allunyats de la costa en forma de salaó (*salsamenta*) en àmfores, o vius, en botes i bócois amb aigua de mar i dipositats, en casos extrems, en dipòsits que permetien la seva conservació en viu durant un temps més llarg (Féugère, p. 186). Per altra banda, el mateix Apici ens parla del costum de conservar els crustacis en vinagre, quan ens aconsella: *Ostrea ut durent. Lauas ad aceto aut ex aceto vasculum pictim laua et ostrea compone* (*De re coquinaria*, I, XII) "Per conservar les ostres força temps. Les neteges amb vinagre o bé, també amb vinagre, neteja un recipient empegat i posar-hi les ostres". Aquest mètode de preservació dels productes consumibles era abastament utilitzat en època romana. En vinagre es conservaven i es comercialitzaven productes del mar, però també fruites de tota mena, olives i carn.

Tenint en compte l'existència d'una explotació viti-vinícola (i per tant productora de vinagre) a La Font del Vilar, i la gran concentració de moluscs d'espècies molt seleccionades en el mateix jaciment, perquè no hem de plantejar-nos, doncs, la possibilitat de l'existència d'una activitat de conserva i salaó d'ostres –secundària, si es vol–, almenys durant els darrers anys d'activitat de la vil·la? El fet que sigui poc habitual l'existència i la identificació d'una activitat d'aquest tipus no és suficient per negar la seva possibilitat. El fet que l'explotació es trobi a l'interior de la comarca i no a ran de mar tampoc invalida la hipòtesi. Al cap i a la fi, els 20 quilòmetres que separen la Font del Vilar de les platges del Golf de Roses o els 25 km. que hi ha per anar fins l'antiga factoria de Rhode es podien fer en poc més d'un matí. Més encara si tenim en compte que la vil·la estava situada al costat mateix del camí que, partint de l'alçada de *Iuncaria*, anava des de la Via Augusta cap a l'interior per Besalú i cap a la costa (*Rhode* i/o Empúries) per dos camins que travesaven la plana. És més, fins i tot en un cas extrem, era potser més fàcil i segurament més ràpid transportar els productes remuntant en rais i petites barques fluvials rius ara tan modestos i abans més cabalosos com La Muga i el Manol.

BIBLIOGRAFIA

ANÒNIM (1983) Troballa de restes romanes a Avinyonet de Puigventós, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, pp. 391-397.

ATLANTE (1981) *Atlante delle forme ceramiche, I, ceramiche fine romana nel bacino mediterraneo (medio e tardo impero)*, Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale, Roma.

BADIA J. (1978) *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II-A. Alt Empordà*, Girona, p. 25.

BRUN J.-P. (1986) *L'oléiculture antique en Provence. Les huileries du département du Var*, Revue Archéologique de Narbonnaise, supplément 15, CNRS, Paris.

CASAS J., CASTANYER P., NOLLA J. M^a & TREMOLEDA J. (1990) *Ceràmiques comunes i de producció local a les comarques orientals de Girona, I. D'època augustal al segle III*. Monografies Arqueològiques, 12, Girona.

CASTANYER P. & TREMOLEDA J. (1992) Campanya de salvament a la vil·la romana de La Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós), *Primeres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, pp. 117-124.

FÉUGÈRE

HAYES J. W. (1972) *Late Roman pottery. A catalogue of Roman fine wares*, The British School at Rome, London.

KEAY S. (1984)

LAMBOGLIA N. (1963)

NOLLA J. M^a & CASAS J. (1984) *Carta Arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Girona, p. 71.

RAMALLO S. (1986)

TED'A (1989) *Un abocador del segle V d.C. en el fòrum provincial de Tàrraco*, Memòries d'excavació, 2, Tarragona.

9 a 23. Làmines de material procedent de l'excavació.

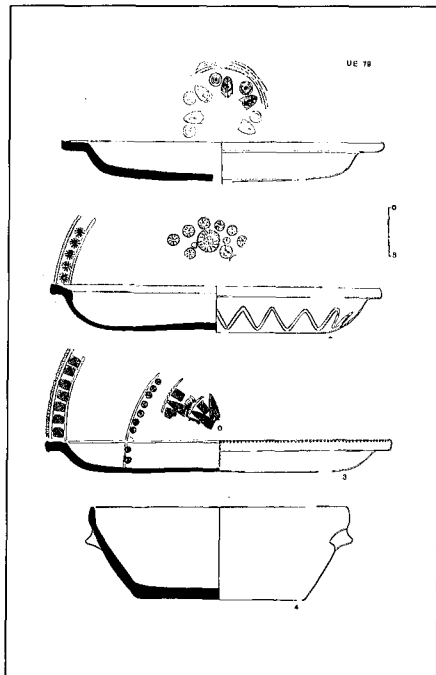

Figura 9

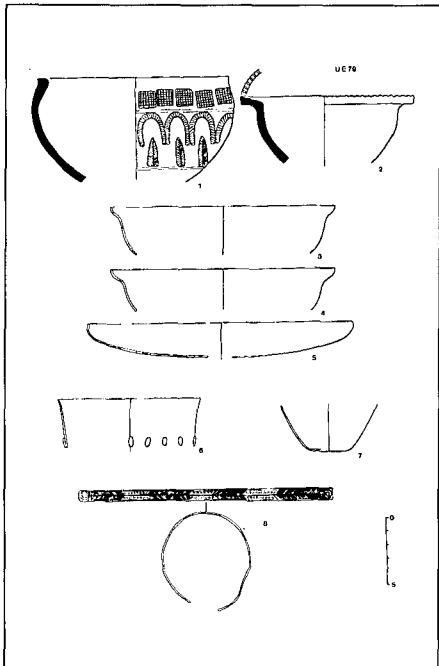

Figura 10

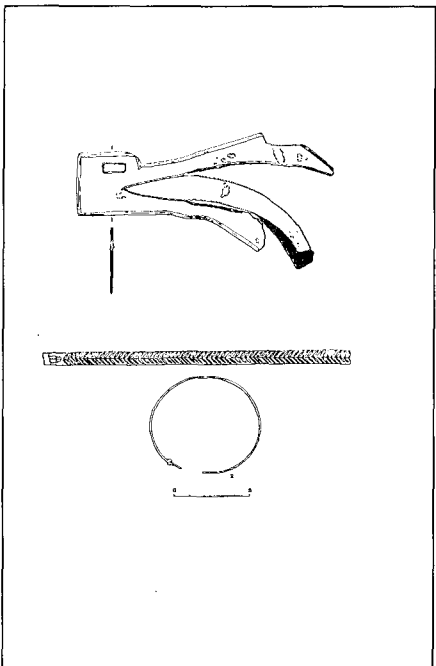

Figura 11

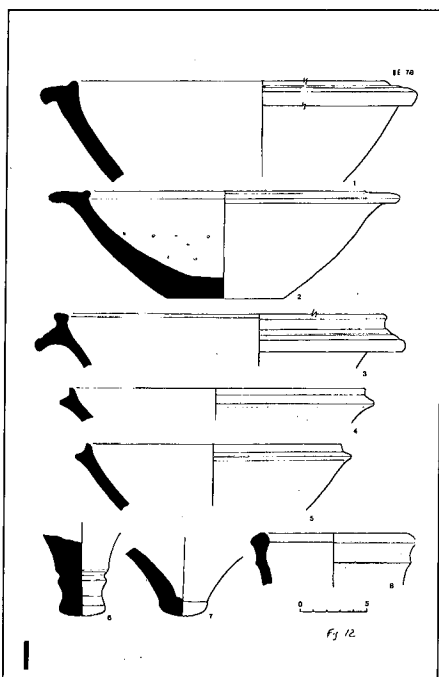

Figura 12

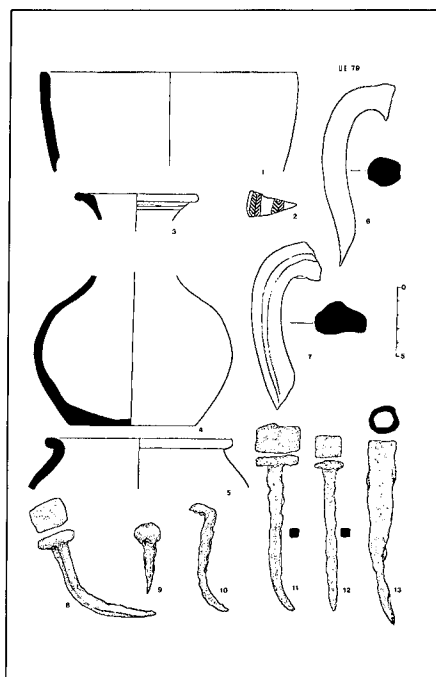

Figura 13

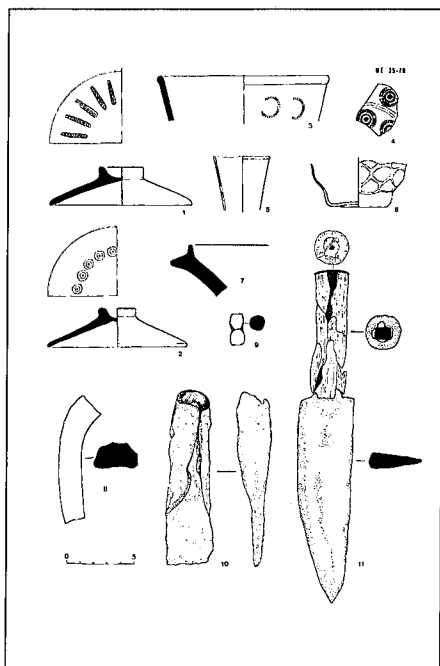

Figura 14

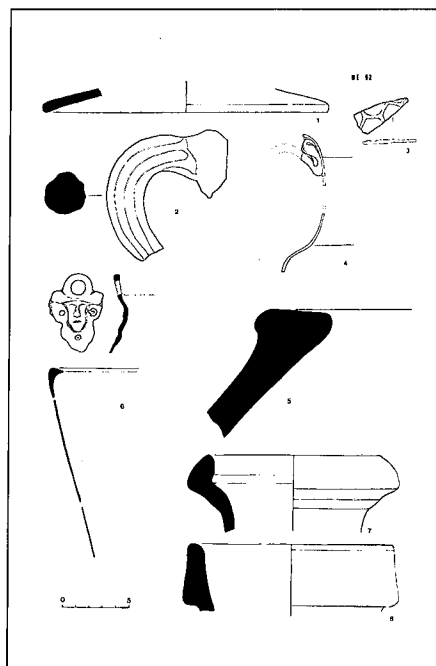

Figura 15

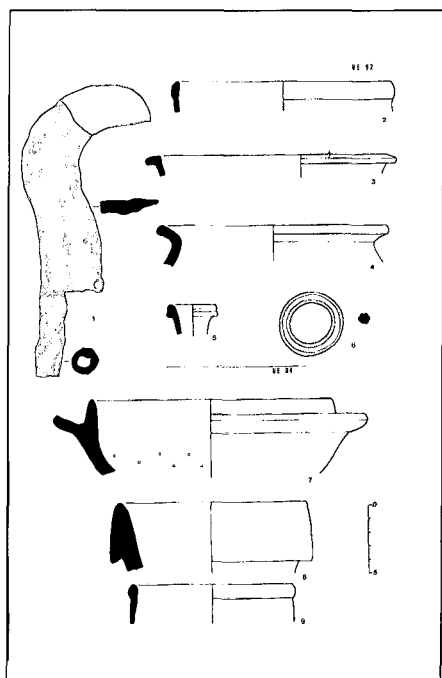

Figura 16

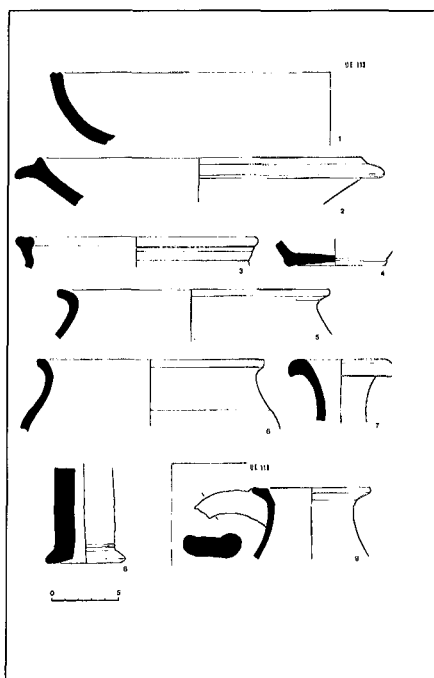

Figura 17

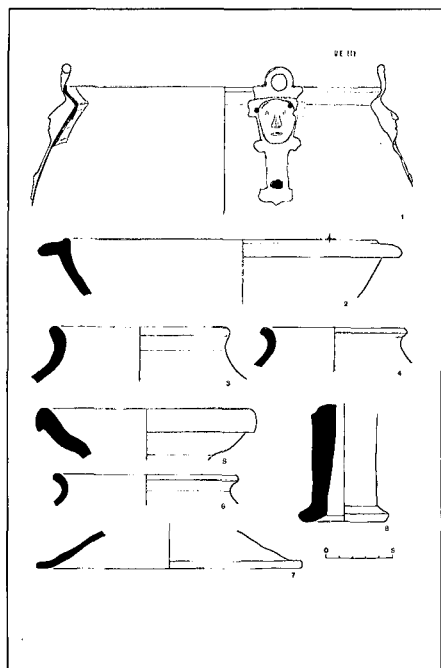

Figura 18

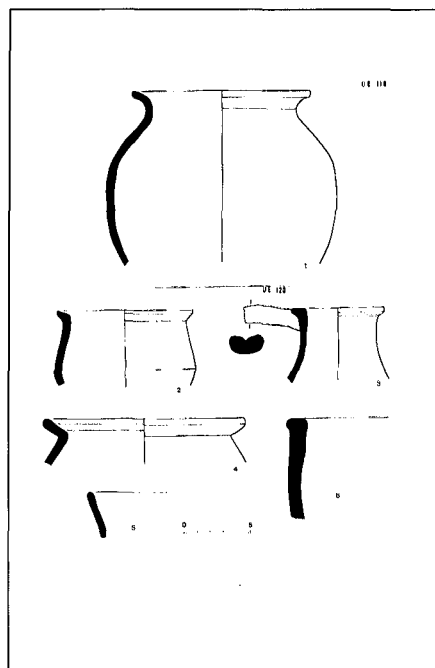

Figura 19

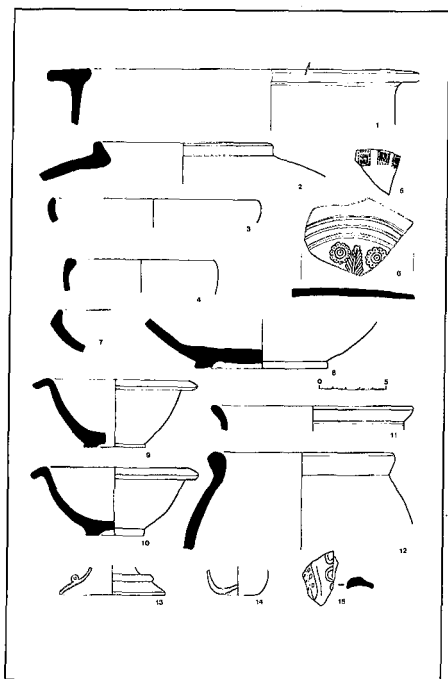

Figura 20

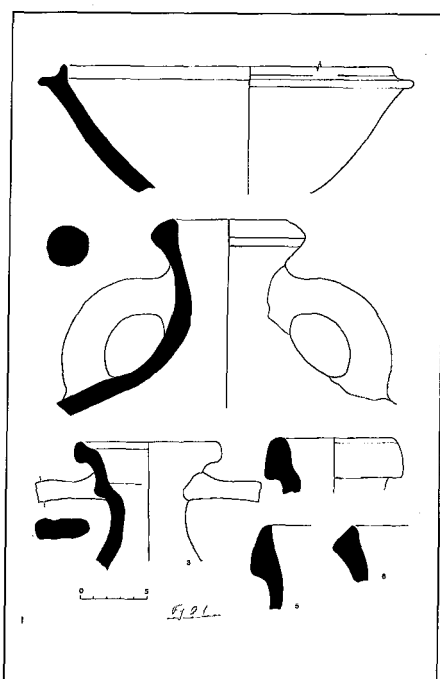

Figura 21

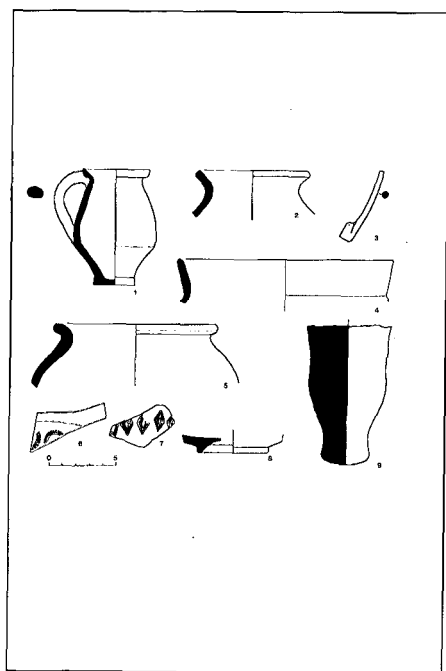

Figura 22

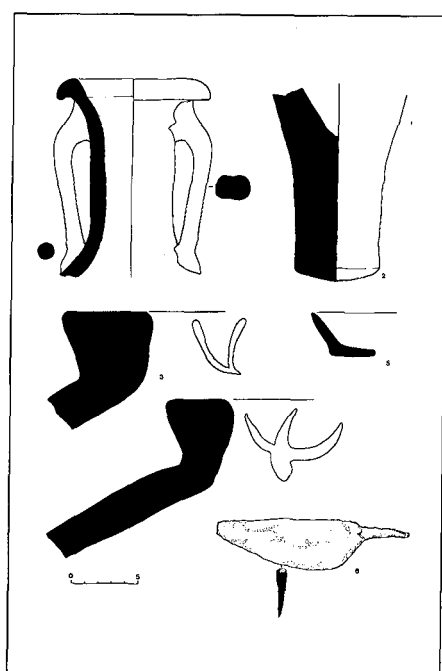
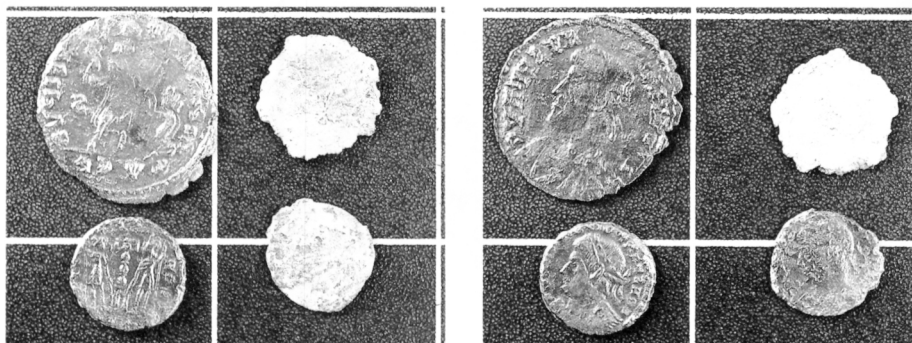
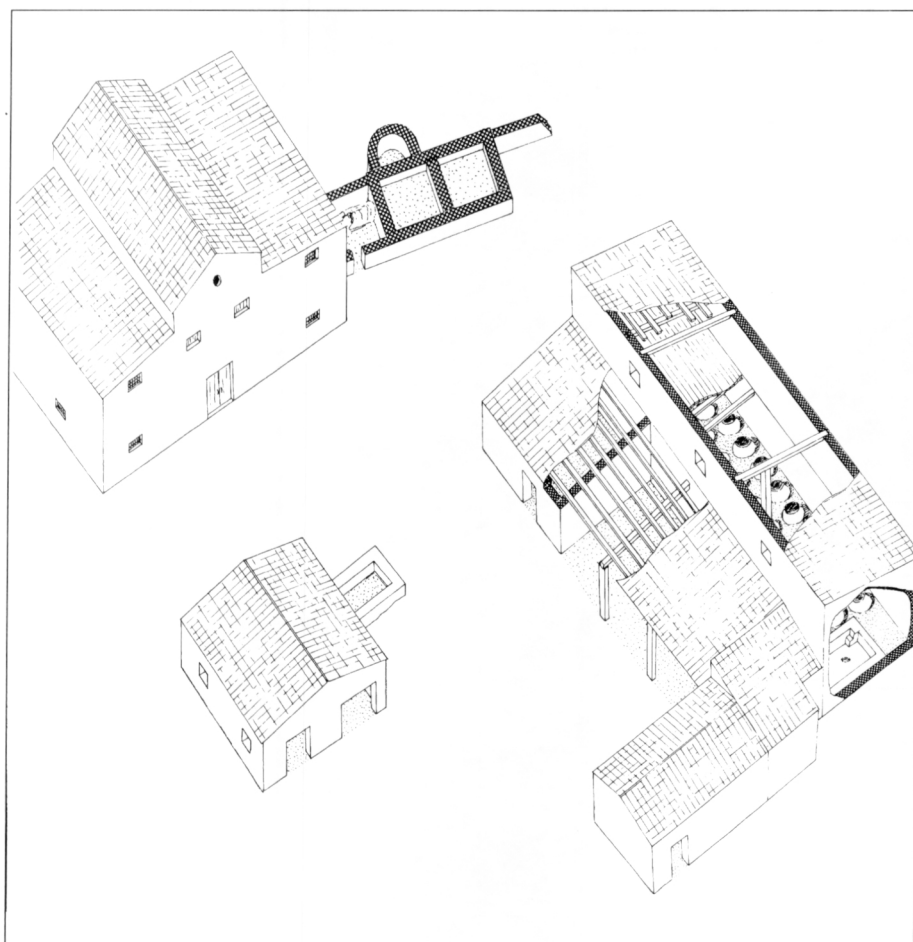

Figura 23

24. Monedes aparegudes durant l'excavació.

26. Restitució volumètrica ideal dels diferents cossos que formen la vil·la.